

Tokenisme toegelicht

In de jaren voor ik mijn man kende, werd ik geregeld gevraagd modellenwerk te doen. Ik ging er weleens op in, want het is een snelle manier om geld te verdienen. Een tweetal uurtjes lachen in de camera bracht vaak meer op dan een week hard doorwerken in het jeugdwerk, mijn echte job.

De laatste commerciële fotoshoot die ik deed, zal ik nooit vergeten. Er werden dikke lagen make-up op mijn gelaat gesmeerd. Mijn wenkbrauwen werden aangezet, lippen gestift en gezicht 'gecontournd', zodat ik er een pak ouder uitzag dan ik was. Ik moest een moeder spelen van een prachtig, twaalfjarig meisje met honingbruine huid en een gezonde krullenbos. Het leek vreemd: ik zag er veel te jong uit om haar moeder te spelen. Maar goed, de klant is koning en ik was slechts een figurant in een grote campagne.

Achteraf beseftte ik: het deed er helemaal niet toe of ik realistisch haar moeder kon spelen. Het deed er niet eens toe wie ik was. Ik zal de naam van het bedrijf niet vermelden, maar zijn campagne had duidelijk kleur nodig, en dus koos het uit een brochure twee bruine gezichten die het er leuk vond uitzien. Ik en mijn reclaimedochter

waren ‘tokens’ pur sang, een begrip dat ik hieronder zal toelichten. Eigenlijk was ik wel vaker een token. Of misschien wel bijna altijd.

Want eerlijk, hoe vaak had ik, tot 2016, inhoudelijk een stempel gedrukt op eender welke publieke vertoning die ik deed? Bijna nooit. Ik was altijd blij dat ik gevraagd werd. Beschouwde het als een unieke kans, een positieve stap als ik, als *dark skin* zwarte vrouw, ergens getoond kon worden. Dus ik bleef het doen. Tot ik af en toe wél gevraagd werd inhoud te leveren. Ik besepte dat ik veel te zeggen had, veel mensen kende, veel meer kon betekenen. Vanaf dan zei ik steeds vaker nee. Ik wou geen zwaar geschminkte, glimlachende figurant meer zijn, en begon mezelf een beetje te haten voor al die nonsens voordien.

Vandaag begrijp ik dat mijn buikgevoel dat zei dat ‘gewoon aanwezig’ zijn een soort verzet was, evengoed klopte als mijn buikgevoel dat later zei dat ik ‘meer dan gewoon aanwezig moest zijn’.

Het tweede hoofdstuk gaat over ‘tokenisme’, omdat ik de afgelopen jaren merkte dat veel mensen die zich actief verzetten tegen racisme zich soms in een moeilijke spreidstand bevinden. We klagen de *all male*, *all white*-panels terecht aan, eisen onze plaats op aan tafel in debatten over onszelf en over de maatschappij waarin we leven. Maar we nemen er geen genoegen mee als iemand alleen voor de vorm wordt opgevoerd of uitgenodigd. In sommige situaties is het echt moeilijk om in te schatten of de uitnodiging

met de juiste intenties kwam. In nog andere situaties is het volgens mij ook nodig om te beginnen met gewoon diversiteit te tonen, zelfs al is het voor de vorm.

De belangrijkste reden dat ik het thema wil behandelen, is dat ik oprecht hoop dat activisten en bondgenoten steeds naar de mens achter het fenomeen zullen blijven kijken. Zich zullen afvragen: waarom zit die persoon daar? En als het om de foute redenen is, hoe kunnen we dan helpen?

In oktober schreef ik een column in *De Standaard* om toe te lichten waarom ik niet langer samenwerk met de openbare omroep. Ik lijstte een aantal incidenten op die ertoe hadden geleid dat ik de deur achter me dichttrok. Ik merkte bijvoorbeeld dat mensen met migratieroots vooral ingezet werden als opvulling, zelden om mee te denken of mee te beslissen.

Enkele vrienden van me hadden die column op de sociale media gedeeld met de caption: 'tokenisme uitgelegd'. Ik snap waarom ze dat deden. Met token wordt zoveel bedoeld als 'excuus-puntje-puntje'. De excuustruus, de excuusallochtoon. De persoon die er alleen wordt bijgehaald om de indruk van inclusiviteit te wekken. Wanneer een organisatie een evenement organiseert waar alleen witte sprekers en genodigden zullen zijn, maar op de uitnodiging een foto met een hidjabi (een moslima met een hoofddoek) plaatst om duidelijk te maken dat ze wel heeft nagedacht over diversiteit, is dat tokenisme. Wanneer een bedrijf dat zelf niet toegankelijk is voor rolstoelgebruikers in een reclamespot een persoon in een rolstoel laat opdraven, ook.

Het is een simpel concept, maar het kan erg schadelijk zijn. Het is een *quick win* om mensen uit gemarginaliseerde groepen af te beelden of uit te nodigen. Instellingen gebruiken tokens om niet naar hun interne werking te hoeven kijken, ze kunnen gewoon snel de andere naar voren schuiven. Tokens zijn soms ook een soort tegemoetkoming aan wat 'politiek correct' zou zijn, en worden om

die reden vaak gehegeld door mensen die politieke correctheid des duivels vinden. Denk even aan hoe extreemrechts zijn stekels opzet telkens als het een zogeheten 'excusali' of 'excusfatima' denkt te bespeuren. Het gebeurt zelden dat ik me kan vinden in extreemrechtse kritiek, maar op dat punt kan ik ze heel af en toe volgen. Zelf wil ik daar nooit meer voor ingezet worden. Als we niets inhoudelijks mogen bijdragen, hoeven we ook niet voor kleur aan tafel te zorgen. Dan kunnen we beter elders eten. En de tafel kleur- en (vaak) smaakloos achterlaten.

Dat was ooit wel anders. Ik kan de keren dat ik me gewillig als excuustruus of excuusallochtoon liet gebruiken niet op twee handen tellen. Dat was vaak mijn eigen beslissing, maar niet altijd. Toen ik nog in de sociale sector werkte, viel het me weleens op dat foto's waar ik op stond vaak gebruikt werden in folders of mailings. Op al mijn voormalige werkplekken was ik nochtans de enige of een van de weinige mensen met migratieroots. Maar dat leek een soort intentieverklaring: we willen meer mensen aantrekken met diverse achtergronden en laten zo zien dat we daarvoor openstaan.

Heel vaak heb ik anderen bewust dat vakje helpen afvinken, met mijn modellenwerk voor reclamecampagnes bijvoorbeeld. En nu zou ik misschien twee keer langer nadenken voor ik deelneem aan bepaalde televisieprogramma's. Ik begreep de kritiek die ik kreeg van een aantal activisten toen ik in hetzelfde jaar te zien was in programma's als *Hallo Televisie*, *Kalmte Kan U Redden* en *Rijden Doe Je Zo*. Het rook wel heel erg naar tokenisme, en wekte de

indruk dat ik elke kans om zichtbaar te zijn zomaar aan- nam, ook al had het verder weinig inhoudelijke waarde dat ik als zwarte vrouw deelnam. Geen van de redacties van die programma's gaf me ooit het gevoel een token te zijn. Eigenlijk zit er vaak meer echte diversiteit in dat soort programma's dan in veel 'serieuze'. Maar ik kan begrijpen hoe het voor sommige toeschouwers overkwam.

In het voorjaar van 2014 – toen ik nog anoniem door het leven huppelde – stond ik op een politieke lijst. Ik had de zestiende plaats gekregen op de federale lijst van Groen voor Antwerpen. Ik wist op voorhand dat het een absoluut onverkiesbare plaats was, en had ook geen enkele ambitie om effectief de politiek in te gaan. Nog steeds niet trouwens. Telkens als iemand me omschrijft of aankondigt als politica gaan mijn nekharen ervan overeind staan. Dat was ik toen niet, en ben ik nu niet. Ik was toen heel bewust de excuuszwartevrouw. Want er moest meer kleur op de lijsten. Overigens was ik ook door andere partijen aan de linkerkant en in het midden gevraagd. Ik koos voor Groen op basis van het partijprogramma en omdat ik er een aantal mensen heel goed kende. Ik koos ervoor gekleurde opvulling te zijn, en heb nauwelijks geprobeerd een inhoudelijke stempel te drukken. De strategie was lange tijd: beter iemand dan niemand. Beter af en toe opdagen, ook al verandert dat inhoudelijk niets, dan nog langer aan de zijlijn toe te kijken hoe alles wit, mannelijk en hetero blijft. De kritiek daarop is legitiem, maar de strategie is dat ook. Tokens, hoe hun invulling ook is, hoezeer ze ook voor de vorm naar voren worden geschoven, zijn niet alleen maar negatief.

Sinds kort ben ik 'fellow' aan de VUB, maar daarvoor had ik geen enkele academische titel. Ik maakte mijn studies niet af en ben dus geen bachelor, geen master en al zeker geen PhD. Maar nu, als fellow, gaat de academische wereld opeens voor me open. De laatste maanden gebeurt het steeds vaker dat ik met professoren in debat ga, en ze intimideren me niet langer. Academici zijn zich er steeds meer van bewust dat theorie zonder link met mens en maatschappij zelden verandering kan brengen. Fellows zijn als een brug tussen de theorie en de realiteit. Ik lees veel, ik luister veel, ik onderzoek op mijn manier.

De afgelopen jaren heb ik vastgesteld dat tokenisme vaak kwalijk is, en zeker theoretisch verwerpelijk. Maar op het niveau van mens en maatschappij vind je een ander verhaal. Het heeft wel degelijk waarde om gemarginaliseerde groepen te normaliseren in de beeldvorming, zelfs als er geen diepere reflectie op volgt. Want hoewel er in bepaalde centrumsteden een groot percentage mensen met migratieroots leeft, blijft de realiteit dat in het overgrote deel van het Vlaamse Gewest de witte, hetero, middenklasse overheerst. In aantal, en vooral ook in beslissingsmacht. Dus blijft het waardevol om waar we maar kunnen mensen te tonen die niet tot die klasse behoren. De excuusfatima in de folder van de lokale school waar 99 procent van het lerarenkorps nog nooit een hidjab van dichtbij zag, is wel degelijk nuttig. En de personen die zich daartoe lenen zijn niet zomaar een token, ze leveren ook baanbrekend werk.

De laatste tijd zie ik dat uitspraken als ‘*I am not my ancestors*’ vaak gedeeld worden online, vooral in zwarte middens. Ze bedoelen ermee: ‘Ik zal niet zoals mijn voorouders meelopen, plooiën, buigen. Ik ben sterker dan dat en zal je trotseren.’ Zo’n uitspraak gaat eraan voorbij dat veel van onze voorouders níét meeliepen, plooiden of bogen. Alleen moesten zij dat pijnlijk vaak bekopen met hun leven of hun veiligheid. Hun verhalen haalden de annalen van de geschiedenis niet. Dan heb je ook die andere voorouders, die gewoon probeerden te overleven en die ‘aanwezig waren’. Die glimlachten voor de foto, die zwartheid normaliseerden. Die hun ding deden en nooit over raciale ongelijkheid spraken, maar alleen al met hun aanwezigheid een verschil maakten. Het is fout om hen weg te zetten als onbelangrijk, onbenullig.

Ik geloof oprecht dat mensen met migratieroots, mensen uit de lgbtq+-gemeenschap, armen, ouderen en mensen met een beperking die gewoon aanwezig zijn, een meerwaarde bieden. Mensen die op een poster of in een folder staan zonder inhoudelijke kritiek te geven, hebben op hun manier ook impact op die witte massa die we helaas zullen moeten blijven overtuigen van het feit dat we al in een superdiverse maatschappij leven en dat dat nooit meer zal veranderen.

Het doet me denken aan de Amerikaanse schrijfster Maya Angelou. Zij herwerkte het gedicht ‘We Wear the Mask’ van Paul Laurence Dunbar. Haar versie, ‘The Mask’, gaat over een vrouw op de bus die overdreven luid lacht, maar duidelijk niet vrolijk is. De vrouw vertelt hoe ze als zwarte

meid heel wat onzin moet slikken. Maya Angelou schreef dat gedicht om hulde te brengen aan al die doodnormale zwarte vrouwen die witte huishoudens runden in de tijd van de segregatie in de VS. Die niet meeliepen in de *marches for freedom*, die hun leven niet riskeerden tijdens sit-ins. De stille massa die gewoon ‘was’. Je kunt die sentimenten makkelijk vertalen naar de vele mensen met migratieroots die in ons land ‘derderangsjobs’ uitvoeren. Die aanwezig zijn in een witte wereld en daar de mentaliteit doen kantelen, zonder daarvoor financieel of emotioneel gevalideerd te worden. Maar die door hun aanwezigheid in witte middens wel een aantal radertjes doen draaien in de geesten van de meerderheid. Een beetje zoals de tokens die nu onder de loep genomen worden.